

ויש לפרש על פי זה את דברי הכתוב שבעת ימים תאכל עליו מצות... למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך – על ידי מצות אלו תזכור כל ימי חייך, גם בזמן שאתה אוכל חמץ (עפ"י שפת אמת)

דף ל

'אמר רבא: הלכתא, חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב'. רש"י מפרש שרבא פסק בכל איסורי תורה מין במינו לא בטל, כרבי יהודה [וכן פסק הר"ף, אלא שבסוף ימיו חזר בו והורה כרבי יוחנן וריש לקיש, שמין במינו בטל].

ואולם שאר ראשונים חולקים; יש שאין גורסים 'אסור במשהו' אלא 'אסור' סתם [זהאי 'במשהו כרב' אינו מן הגמרא שסדר רב אשי, אלא פירוש גאונים שהוסיפו וסברו כן]. ספר האגור הל' חמץ ומצה תשטו], ומפרשים בנותן טעם. וכן דעת בעל השאלות, שהחמץ בפסח אינו אסור אלא בנותן טעם. וכן נקטו רבנו תם והר"ה מעיקר הדין [וע' גם תורי"ד], אלא שלמעשה לא רצו להורות התר בדבר [שכבר נהגו איסור. ר"ה]. ויש אומרים שאמנם חמץ אסור במשהו אך לא שאר איסורים; אם משום חומרת חמץ שהוא בכרת וב'בל יראה' וגם בני אדם אינם בדלים ממנו, לכך החמירו חכמים שאין לו ביטול כלל [ולפי טעם זה כתבו ראשונים: ביום י"ד שאין חיוב כרת – בטל החמץ בששים. רא"ש; תוס' רבנו פרץ], אם משום שהחמץ שנתערב יש לו התר לאחר הפסח, לפי מה שאנו נוקטים כרבי שמעון וכדברי רבא והרי דבר שיש לו מתירין אינו בטל [עפ"י רמב"ם הל' מאכלות אסורות טו, ט; מלחמות ה'; תוס'].

ורבי יוחנן שאינו אוסר במשהו, סבר דבר שיש לו מתירין בטל. כן כתב הרמב"ן. ויש אומרים שרבי יוחנן לא דיבר אלא בכגון שאי אפשר לאכלו לאחר הפסח, כגון תבשיל (ע' ראש יוסף; שער המלך חמץ דף לה ע"ד). וע"ע דרוש וחדוש רעק"א מערכה ששית; משיב דבר ח"ד מג).

סברה נוספת יש לומר, והאיל וגם לאחר הפסח צריכים אנו לדין ביטול ברוב, אין זה דבר שיש לו מתירין שהרי בעצם הוא נשאר באיסורו אלא שיתבטל (ע' ברכת מרדכי ח"ב ה, ועוד). אך מאידך י"ל שחמץ בתערובת שמוותר לאחר הפסח, אינו מדין 'ביטול' אלא מעיקרא לא גזרו עליו (ע' חדושי ר' שמואל).

ויש סברה נוספת; והאיל וחל דין ביטול על החמץ בתערובת משום לאו ד'בל יראה', שוב חל דין 'ביטול' גם כלפי איסור אכילה הגם שאיסור זה יש לו מתירין – ע' בזה בספר אבי עזרי (מהדו"ד) מאכלות אסורות טו, ט.

'פוקו וזבינו חמירא דבני חילא'. פירוש: שאור, לחמץ בו את העיסה, שלא אסרו אלא פת נכרים אבל השאור שלהם מותר [ואין בו משום 'בישולי נכרים'] (תוס' הרי"ד).

ומבואר כאן ובהרבה מקומות שאין חוששים לכלי הלישה והאפיה של נכרים משום 'גיעולי נכרים', כי שמא לא נשתמשו בהם איסור וגם אם נשתמשו לאיסור שמא אין בו כדי ליתן טעם, וגם אם יש בו, שמא הוא טעם הפגום מעיקרו ושמא לא נשתמשו בו ביום, והרי זה נותן טעם לפגם (עפ"י שו"ת הריב"ש כח).

(ע"ב) 'האי בוכיא, הסיקו מבחוץ הוא ואסור. ואי מלייה גומרי שפיר דמי' שאינו חושש שמא תיבקע הבוכיא; אם משום שהוא כלי זול העשוי מלבנים ועפר (עפ"י בית יוסף או"ח תנא. וע"ע בב"ח שם), אם משום עוביה אין בקיעתה מצויה (עפ"י המאירי).

'אמר ליה רבינא לרב אשי: הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו? אמר ליה: לדידי חדתא קא עבדינן. אמר ליה: תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי? אמר ליה: אנא כעין חדתא קאמינא, קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא...'. יש מפרשים שאלת 'תינח מר דאפשר ליה...' [שמשמע מסגנון הדברים שאיננה שאלת עצה בעלמא מה יעשו אלו שאינם יכולים, אלא קושיא היא] – כיון שלסתם אדם אי אפשר לו להחמיר בסכין חדשה, לכך אין מקום להחמיר בדבר גם למי שאפשר לו. ואכן ענה לו רב אשי שלא היתה כוונתו ליקח חדש אלא לעשותם כעין חדשים, וזה הרי אפשר לכל אדם. כן פירש בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד ית, ד) על פי מגן אברהם (תנא סק"ו).

ומכאן כתב אודות המקלות שמכניסים בהם מצות לתנור, שאין להחמיר להשתמש בכל מקל פעם אחת בלבד, אף מי שאפשר לו לעשות כן – שהרי חומרא זו ודאי לא ניתן לקיימה לכלל הציבור, ולכן גם לעשירים אין להחמיר אף לא מצד מעלה ומדת חסידות בעלמא. 'ובפרט שיצא לעז על כל יראי ה' שאין בכוחן לאפות באופן זה, שעושין שלא כדין באיסור החמור טובא – שלכן אין לנו להחמיר יותר ממה שאיתא בשלחן ערוך...'. [וציין שלפי פירוש הט"ז (תנא סק"ה), אין הוכחה מסוגיתנו לסברה הנוכרת, אבל ודאי יש מקום לסברה זו מצד עצמה].

'קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא, והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין'. הר"ן ז"ל פרש: שני תשמישים יש לו לסכין; האחד על ידי האור, כעין שפוד, ואותו תשמיש אינו מגיע לקתו של הסכין, ולכן די בהכשר של חלק הברזל בלבד, ומשום כך יכול לטוח את הקת בטיט [ורק בקדשים בלבד צריך הכשר לכל הכלי ואין מועיל לקצתו. זבחים צו:]. שימוש נוסף יש לסכין – ברותחין, ושימוש זה מגיע לקת, ובגללו צריך להגעיל את הקת ברותחים (וע' גם בסמ"ג – לאיון עה; תרומת הדשן קלב). ויש מצריכים בכל הכלים להגעיל את הידיות אף על פי שאין רגילים להשתמש בחלק זה [אם משום שהבליעה חודרת מהכלי לידיה, שחם מקצתו – חם כולו (ולפי"ז דוקא בידות של מתכת הדברים אמורים. ב"ח), אם משום ניצוצות הניתזים או משום בליעה בשעת הדחתן, אם משום שנוגעים בהן תדיר בידיים מלוכלכות]. ואולם די להגעיל על ידי עירווי. ובדיעבד אם לא הגעילום – אין לאסור המאכל שנשתמשו בו עמהן. אבל אם ידוע שהשתמש בידית בכלי ראשון – אין מועיל לה עירווי (עפ"י פוסקים תנא, יב).

פרפראות

'אמר רב: קדירות בפסח ישברו...' –

'... דוגמא נוספת להישרדותו של מנהג (או מנהג המבוסס על מקור קדום) מצינו אצל יהדות לוב, שבשעת שאיבת המים ללישת העיסה לשם מצה של מצוה, כל אחד שובר כלי חרס בספל המחמץ בו השמור כל ימות השנה. שבירת הכלי הנזכר מהוה תחילת ביעורו של החמץ. (ראה 'קורות לוב ויהודיה – הגיד מרדכי', מהדורת גולדברג ירושלים תשמ"ב עמ' 303). ונראה כי מנהג זה נוסד על מה דאיתא בפסחים ל ע"ב: אמר רב: קדירות בפסח ישברו' (מתוך 'מנהגי ישראל' עמ' רל)

(ע"ב) זבית חרוסת כבית שאור שחמוצו קשה דמי' –

וכתב במרדכי בשם גדול אחד – ונראה לי שהוא ריב"א הלוי – הראה הלכה למעשה לעינים באגן (= ספל, קערה) אחד שהיה מיוחד לקיבה, שהיה מולח בו קיבה ומן המלח היה מעמיד החלב לעשות גבינות.